

# OTORİTE VE MEŞRUIYET YAPILARININ KARİZMATİK LİDERLİĞE ETKİLERİ

Hasan Selçuk TANDOĞAN<sup>1</sup>

## Öz

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminin temel kavramları arasında olan otorite ve meşruiyet yapıları sosyal bilimlerin birçok alanının inceleme konusu olmuştur. İktidar ve yönetim sistemleri tarih içerisinde değişirken meşruiyet ve otorite yapılarının da değişimler gösterdiği ancak kurucu unsurlar olarak bu yapıların işlevsel olarak varlıklarının kalıcı olduğu görülmüştür. Sosyal ilişki ve iletişimin hemen her yönünde olduğu gibi yöneten ve yönetilen ilişkilerinin tarih boyu değişiminde de bu kavramlar merkezi bir rol oynamıştır. Yönetim yapısında ise devletin ortaya çıkışını ve işleyişini izah etmek, değerlendirmek ve eleştirmek gibi amaçlarla bu kavramların kullanımları yaygın bir içeriktir. Yönetimin görünen unsuru ise lider statüsüdür. Liderlerin günümüze de yansıyan en önemli özelliklerinden biri de karizmatik yapıları olmuştur. İnsanları etrafında toplayan bu karizmatiklik yapısı, ortaya çıkışı ve içerikleri itibariyle toplumsal değer ve kurumlardan ayrı düşünülemez. Bu çalışma içerisinde toplumsal yapının kurucu parçaları olan meşruiyet ve otorite kavramları ile onun en belirgin görünümü olarak ele alınan karizmatik liderlik üzerine etkileri ele alınacaktır.

## Anahtar Kelimeler

Meşruiyet  
Otorite  
Karizmatik Liderlik  
Yönetim

## Makale Hakkında

Araştırma Makalesi  
Gönderim Tarihi : 29.06.2024  
Kabul Tarihi : 11.09.2024  
E-Yayın Tarihi : 15.02.2025  
DOI : 10.58702/teyd.1507285

<sup>1</sup> Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: hstandogan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3611-796X.

## EFFECTS OF AUTHORITY AND LEGITIMACY STRUCTURES ON CHARISMATIC LEADERSHIP

### Abstract

Authority and legitimacy structures, which are among the basic concepts of Political Science and Public Administration, have been the subject of examination in many areas of social sciences. It has been observed that as power and management systems change throughout history, legitimacy and authority structures also change, but as founding elements, the functional existence of these structures is permanent. These concepts have played a central role in the change of the relations between rulers and ruled throughout history, as in almost every aspect of social relations and communication. In the administrative structure, the use of these concepts for purposes such as explaining, evaluating and criticizing the emergence and functioning of the state is a common content. The visible element of management is the leader status. One of the most important characteristics of leaders that continues to this day is their charismatic nature. This charismatic structure that gathers people around cannot be considered separately from social values and institutions in terms of its emergence and content. In this study, the concepts of legitimacy and authority, which are the founding parts of the social structure, and their effects on charismatic leadership, which is considered its most prominent appearance, will be discussed.

### Keywords

Legitimacy  
Authority  
Charismatic Leadership  
Administration

### Article Info

Research Article

Received : 29.06.2024  
Accepted : 11.09.2024  
Online Published : 15.02.2024  
DOI : 10.58702/teyd.1507285

**Kaynakça Gösterimi:** Tandoğan, H. S. (2024). Otorite ve meşruiyet yapılarının karizmatik liderliğe etkileri. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 6 (1), 1-18.

**Citation Information:** Tandoğan, H. S. (2024). Effects of authority and legitimacy structures on charismatic leadership. *Journal of Society, Economics and Management*, 6 (1), 1-18.

## GİRİŞ

Meşruiyet ve otorite kavramları genel kullanım alanında birbirlerine karşıt gibi görünmekle birlikte yönetim sistemleri içerisinde iki kavramın da toplumsal kurum ve işleyişlerin temelini oluşturdukları görülmektedir. Bu kavramların güncel kullanımının sosyal hayatın yazılı olmayan normlarını belirtmeye denk düşen anlamları vardır. Toplumsal hayatın inşası açısından en önemli tabanı teşkil eden bu kavramlar yüzyıllar boyu farklı ekoller ve sosyal gruplar tarafından iktidarın dayandığı temeller olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Toplumsal hayatın işleyişinde temel yapı taşı olan otorite ve meşruiyet normlarının görünürlüğünü incelerken bir başka parametre olarak tarihsel dönüşümlerde ele alınabilmektedir. Özellikle ulus devletlerin toplumsal köken inşası için düzenledikleri tarihlerin yazımında kullanılan dönem analizleri ve geçişleri esasında meşruiyet ve otorite yapılarının da değişimlerine ışık tutmaktadır.

Bu bağlamda karizmatik liderlik kavramı gerek tarih yeri itibariyle gerekse yönetim kültürleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel dönemlerin sosyal ve kurumsal yapılarının kişileştiği örnekler olarak karizmatik liderlerin ortaya koyulmaları yaygın bir kavrayıştır. Söz gelimi 20. yy için Almanya'da Hitler, Rusya'da Lenin gibi isimler anılırken karizmatik lider olarak anılırken 16 yy. için Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanuni Sultan Süleyman, Fransa'da 17. yy'da XIV. Louis karizmatik liderler olarak ön plana çıkmaktadır. İnceleme esnasında karizmatik liderlik kavramı üzerinde durularak otorite ve meşruiyet kavramlarının yönetim yapısına yansımaları analiz edilecektir. Karizmatik liderliğin bu kavramlarla ilişkisi incelenecektir.

Böylece otorite, meşruiyet ve karizmatik liderlik yapıları üzerinden toplumsal işleyişlerin dönüşümü üzerine genel bir değerlendirmeye gidilecektir.

### 1. Toplumda Otoritenin Yeri ve İşleyişi

Otorite basit olarak bir kişinin sosyal konumu veya sahip olduğu uzmanlık sayesinde istediği bir şeyi yaptırabilmesidir. Bir kurum çerçevesinde ise, o kurumun meşru görülmesi hasebiyle ihtiva ettiği güçten hareketle kurallar koyarak bu kurallara itaat edilmesini isteme hakkı olarak görülmektedir. Bu kapsamda iki temel içerimi olan otoritenin, ilk olarak uzmanlıkla bağlı olan ve bir bilgi ve inanç başlığındaki yetkinliğe dayalı teorik görünümü mevcut iken diğer bir türü olan pratik otoritede eylemler üzerinden işleyen bir içeriği söz konusudur (Cevizci, 2017, s. 298).

Bu açıdan bakıldığında otoritenin ortaya çıkmasında uzmanlık ve sosyal konum parametrelerinin bulunması gereklidir. Bu başlıkların incelemeye geçilmesinden önce kavramların başka sosyal kurum ve yapılarla iç içe geçmiş bir özellik taşıdıklarını teslim etmek gerekir. Sosyal konum ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasında etkili olduğu gibi bu yapıların da bir sonucu olarak otoritenin işleyişi söz konusudur.

Sosyal konumların da toplumsal bir otorite yapısı olmaksızın mevcut olamayacağı açıktır. Zira sosyal konumların, o konumları işgal eden kişi ve kesimler için sağladığı ayrıcalıklar ve eylem alanları bulunmaktadır. Örneğin 16. yüzyılda Avrupa'da etkili olan Feodal yönetim yapısı içerisinde senyörlerin hayli büyük bir etki alanı mevcuttu. Özellikle

Batı Avrupa'da yüzlerce koruyucuları ve birlikleriyle hareket eden senyörlerin kral için askeri, idari ve politik destekler ihtiva ettiği bilinmektedir. Bununla birlikte bu yerel toprak sahiplerinin Reformasyon döneminde ait oldukları dini çevreden ayrılarak farklı bir mezhebe geçişleri, sahip oldukları kırsal egemenlik alanı içinde toplu değişimleri beraberinde getirmiştir (Berce, 2003, s. 94-95).

Bu derece etkili bir toplumsal kademenin diğer toplumsal kurumlar üzerinde yoğun tesirleri oluşmaktadır. Bu tesiri otorite bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu durumun önemli bir yansıması olarak Magna Carta'yı ele almak mümkündür. İngiltere'nin geleceğini ve yönetim yapısını belirleyen bu büyük beratta, Kral John Fransa ile mücadelesinde mağlup olması neticesinde tüm İngiltere'yi saran bir isyanla karşı karşıya kalmıştır. Durum neticesinde Kral John baronlarının taleplerini içeren özgürlük belgesini onaylamış ve kralın haklarının tanımlandığı ve sınırlandırıldığı bir düzenlemeyi kabul etmek zorunda kalmıştır (Black, 2020, s. 133-134).

Uzmanlık penceresinden bakıldığında bahsedildiği üzere Reformasyon döneminin ünlü ismi Martin Luther'in *Doksan Beş Tez'*ine bakmak yerinde olacaktır. Burada Luther pratik akıl yürütme ve kutsal kitaba doğrudan başvuru yöntemleriyle Papalığın yetkilerine bir çizgi çizmiş, bunu aşan eylemlerini ise sert bir dille ret ve inkâr etmiştir (Luther, 2021, s. 12-13).

Luther'in bu çalışması ve bunu matbaanın da desteği ile büyük sayılarda yayınlayıp dağıtması ve siyasi ilişkileri Papalık ile çelişen yerel prenslikler ve krallıklar açısından kilisenin etki alanından kopuşun önemli bir aracı haline gelmiş, netice itibariyle ulusal kiliseler ortaya çıkmıştır. Kilisenin ve genel olarak Katolik Kilisesinin tesir alanında meydana gelen değişim ve otoritesinin, meşruiyetinin maruz kaldığı erozyon esas olarak Avrupa'nın yaşadığı en köklü dönüşümlerden biri olarak nitelenebilir.

Otoritenin bahsedilen teorik ya da uzmanlıkla ilgili çeşidi siyasi-sosyal yapının ve eylemsel otorite yapısının değişimine öncülük etmiştir. Bununla birlikte bazı düşünürler iktidar kavramını da otorite olarak ele almışlardır. Bu kullanımda otorite daha çok meşru iktidar olarak ele alınmış bazı düşünürler ise her tür iktidar için otorite kavramına başvurmuştur. Otorite kavramındaki başlıkların ayrılabilmesi için 'O bu konuda otorite' ifadesinde olduğu gibi belli bir alanda yetkinliğe işaret edilerek siyasal ve bilgiye dayalı otorite yapısının izlenmesi gerekmektedir (Bülbül, 2020, s. 441).

Bu yetkinliğe dayalı tanımlamanın ötesinde otorite pratik olarak başkalarının kendi iradeleriyle yerine getirmeyebilecekleri işleri yerine getirtme yollarından biri olarak görülmektedir. Bu manada zorlama, ikna etme, etki ve yönlendirme gibi iktidar yapısının alt kümeleri arasında görülmektedir. Otorite bu açıdan, kendisine otorite uygulanan muhatabın nasıl davranması gerektiğini belirleme açısından açık veya örtülü bir talep hakkı bulunmasına bağlıdır. Bu hak tanıma durumu kimi zaman zorlama kimi zamansa ikna ile ortaya çıkmaktadır. Otorite üzerinde algılanan baskı unsuru olma kavrayışının kaynağı buraya dayanmaktadır. Zorlama ve insanların ona boyun eğmesi bir tehdit biçiminden olan ya da hakiki olarak var olan bir maliyetten kaçınma olarak otorite oluşturabilir. İkna ise failin belli bazı hedef ve çıkarlarının güvence altına alınabilmesi için ne yapması gerektiğine işaret edilerek görüşünün değiştirilmesi olarak otoritenin aracını teşkil etmektedir (Philp, 2016, s. 1016-1017).

Otoritenin, insanları tehdit ve ikna ile bir şeyleri yerine getirebilmesi noktasında iktidarın tek unsuru olarak görmek toplumsal işleyişi açıklamak açısından birtakım sorunlar meydana getirebilecektir. Öncelikle bu zorlama ve ikna ortamının kurulumunu izah etmek gerekmektedir ki bu açıklamalar tarihi ve mantıksal içeriklerle çelişmesin. Bu açıdan antik görüşün Yunan düşünürleri özelinde dini ve mistik kökenlere göndermeler yaparak insan varlığını açıkladığı daha sonra ise toplumsal yapının biçimlenmesini izah ettikleri görülebilmektedir. Platon bu manada *Devlet Adamı* adlı yapıtında insan varlığını ve evrenin işleyişini ilahi bir müdahale ve biçimlendirme ile izah ederken (Platon, 2018, s. 55-60) Roma'nın ünlü sofist düşünürü Cicero ise yasa konusunu ele aldığı eserinde insanların tanrı kavramına sahip olan tek yaratık olarak üstünlüğüne ve aklının izahına eserinde yer vererek yasa kavramına ulaşmaya çalışmıştır (Cicero, 2016, s. 14).

İnsan varlığının bu şekildeki bir izahla açıklanmasının ardından onun yaşayış ve toplumsal ilişkilerine de bu temel, kaynaklık etmektedir. Bu nedenle mantıksal ve tarihi kavrayışta salt bir şekilde tehdit ve iknanın işlediğini söylemek mümkün değildir. Bu unsurları dinin kendi iç yapısına içkin olarak göstermek mümkün ise de dini kabulün tek nosyonunun tehdit ve iknalar arasında bir seçim yapmaktan fazla bir şey olduğunu da teslim etmek gerekir. Bu nedenle ikna bir sebep değil sonuç olarak ortaya çıkmaktadır tehdit ise kabulün sonrasında ele alınan içeriklerin gereğidir. Örneğin bir ülkenin vatandaşlığı farklı bir ülkenin vatandaşına yönelik tehdit ve uyarıda bulunamazken kendi ülkesinin vatandaşı için sınırlayıcı olabilmektedir. Bunun açık nedeni o ülkenin vatandaşlık bağına bağlı kalmak ve anayasası, ceza yasası gibi kurallarını tanımak ve kabul etmektir. Dini içeriklerin tehditleri de onu tanımayan kişiler için değil, onu kabul eden kişiler için anlamlı olacaktır. Bu nedenle antik toplumlarda işaret edilen dini temellerin tehdit ve ikna temellerine salt maddi olarak dayanması muhal bir durumdur.

Epiküros gibi insan varlığının ve toplumsal kuruluşun gerekçelerini ilahi bir belirleme ve gereklilikte görmeyen antik yorumlarda dahi toplumsal yapının ortaya çıkışı bir sürecin sonu olarak anlaşma ve toplumsal üstü örtülü bir güvenlik uzlaşmasıyla başlatılmaktadır (Arslan, 2008, s. 152-153). Bu durum bir baskı ve zorlama ihtimalinin varlığını yok saymamakla birlikte onun tek kurucu olmadığını da anlamak açısından önemlidir.

Modern Çağın kurucu düşünürleri Aydınlanma döneminde kilise otoritesinin zaten reformasyonla sarsılan etki alanını, toplumsal olana mantıksal ve felsefi yaklaşımlarla daha da sarsmışlardır. Bu bağlamda toplumun ve otoritenin ortaya çıkışı üzerine standartlaştırılmış idealize çevresel ve sosyal şartlar kurgulayarak insan eylemlerinin etken olabilecek psikolojik, sosyal ve fizyolojik tepkilerini teorilerini açıklamada kullanmışlardır. Bu çıkarımların tarihsel verilerle tutarlılık göstermeyeceği açıktır. Ancak ortaya çıkış nedenleri de tarihsel verilerin ya da onları ihtiva eden içeriklerin reddi ile olmuştur. Otoriteyi bu ölçüde ele alan Jean Jacques Rousseau onun görünümünü gelişmenin bir bedeli olarak değerlendirmiş ve ilkel insanın özgürlüğünü, bağımsızlığını onaylamıştır (Rousseau, 2013, s. 80). Ancak toplum yaşamı kaçınılmaz olduğunda insanın belli şartlara uyması, uymayanların ise uzaklaştırılması ya da katledilmesine cevaz verilmektedir (Heather, 2007, s. 110).

Bütün Aydınlanma dönemi düşünürlerinin aynı kabilden bir sözleşmeye işaret etmedikleri bilinmektedir. Bu manada daha çok Kalvinist bir inancın temellerini hazırladığı düşünceleriyle John Locke, bir gelişim yönünde ve bunun insanın refahına, menfaatine bir

değişim olduğuna işaret ederek Rousseau'dan ayrılmaktadır. Locke'un toplumsal kuruluşunu bir gasp ve zorlama düzeni ihtiva etmese de devletin yasal gücünün seküler bir gereklilik olduğu hususunda müdahale alanını biçimlendirmiştir. Devlet temel olarak hakemdir ve hakları, sözleşmeyi koruması gereken olarak ele alınmaktadır (Locke, 2018, s. 31).

Aydınlanma dönemi düşünürlerinin otorite uygulayıcısı olarak işaret ettiği yapı sözleşmenin neticesi olan devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 18. yüzyıldan bu yana değişen iktidar sistemleri ve demokratik yönetimlerin gelişmelerine rağmen devlet otoritesinin gözlemlenmesi otorite ilişkisinin nasıl işlediğine dair fikir vermektedir. Burada görüleceği üzere devletler sosyal ve ekonomik kurumları ölçeğinde uzun tartışma ve uzlaşmalara başvurmadan ya da kapsamlı bir ikna çalışmasına bile başvurmadan kimi zaman düşük düzeyli bir zorlama ile çoğunlukla halkın itaatini temin etmektedir. Bu işleyişin temelinde üstü örtülü bir zor kullanma ihtimali, bilgilenme maliyeti ve riskten kaçınma isteği gibi algılara gönderme yapılırken; başka açıklamalarda ise ortak anlayışlar ve değerler vurgulanmaktadır (Philp, 2016, s. 1017).

Otorite teorik ve dönemselsel olarak ele alındığında sadece bir baskı ve tehdit ya da buna yönelik bir ikna öncülü olarak görülemez. Sadece belli şartlar ile sınırlandırılmış ve bilgi düzeyi önceden vaaz edilmiş, teorik olarak ele alınan, pratiği olmayan bir insan kavrayışı ile otorite ve onun neticelerini belirtmeye çalışmak, sonucunu önceden bildiren bir açıklamanın kapsamına işaret edecektir. Bu bağlamda Rousseau insanın kontrolünün ve kolektif bir idarenin öncüllerini kurarken daha sonra onun varsayım ve öncüllerini kabul eden ideologlar faşizmin ve komünizmin temel gerekçelerini ortaya atmışlardır. Mülkiyetin ortaya çıkarttığı problemler ve insanın biçimlendirilmesi için eğitimle doktrine edilmesi gibi veriler, sadece Rousseau'da bulunmamakla birlikte onun çıkarımları kendisinden sonra vuku bulacak devrimler için kitleler üzerinde etkili olmuştur.

Otoritenin dönüşünün teorik olarak incelenmesinin ardından tarihsel dönüşümüne örnek olarak Paternalizmin dönüşümünü incelemek konuya açıklık getirebilir. Doğudan Batıya birçok toplumda görülen bir yapı olması hasebiyle paternalizm gerek günümüzde devam eden krallıkların gerekse aile yapılarının temel bir görünümünü ve özelliğini göstermektedir. Toplumsal statiklerin devrimlerle değiştiği bölgelerde dahi netice itibarıyla kültürel ve sosyal birçok yapı yıkımdan ziyade biçim değiştirmiş ve süreç içinde kuvvetinde iniş çıkışlar ortaya koymuştur. Krallıklar bir dönem insanların haklarını gasp eden, özgürlüklerini kısıtlayan, çağ dışı bir yönetim yapısı olarak görülmüş ve halk iktidarının kurulması yönünde yapılan çağrının bir numaralı kötü karakteri ilan edilmiştir. Oysa modern dünyanın kurucu anayasal metinlerinin birçoğu krallıklar ya da daha genel olarak monarşiler vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. Gelinek noktada ise günümüzde krallığın belirli bir devlet kimliği ve vatandaşın güvencesini yansıtan sabit bir yönetim içeriği sergilemesi, bir kültür ve gelenek yansıması olması gibi gerekçelerle monarşiler kitleler tarafından onay görebilmektedir. Buna benzer şekilde aydınlanma döneminin kurucularının 17. yüzyılda monarşi üzerine bina ettikleri idari idealleri olduğunu da vurgulamakta fayda vardır.

Paternalizmin ailede ve devlet yönetiminde geçirmiş olduğu değişimin kademelerini kesin bir şekilde her bölge için aynı şekilde söyleyememekle birlikte patriarşi, patrimoniyal ve paternalizm evrelerinden meydana geldiğini görmek mümkündür. Her bir değişim



basamağının kendine göre içyapıları bulunmakta ve otorite yapıları da bu iç işleyişlerde gözlenmektedir.

Patriarşinin etkili olduğu toplumsal grupta tüm insanların bilinçli bir şekilde kan bağları ile birbirlerine bağlı oldukları görülmektedir. Bu kan bağı bir soy şeklini almış ve akrabalıklar toplumu haline gelmiştir. Erkeklerin temel teşkil ettiği bu yapıda mülk, miras ve evlilik gibi iş ve kurumlar erkekler arasında çözümlenmiştir. Patrimonyale geçişte bu birbirine kan bağı ile bağlı toplumsal yapının genişleyip nüfusunun çeşitlenmesi ile kopmalar olması etkili olmuştur. Netice itibarıyla patrimonyal, patriarşi ile erkek akrabalar arasındaki mülk akışıyla benzerlikler sağlamakla birlikte toplumdaki ilişkilerin yalnızca aile bağı üzerinden ele alınamayacağı anlayışı gelişmiştir. Bu duruma örnek olarak insanların kendilerini bir senyöre ait olarak hissetmeleri için sadece aynı aileden olma şartını gerekli görmemesi verilebilir (Sennett, 2017, s. 68).

Patrimonyal yapı esas olarak monarşilerin gerilemesi ile belirgin bir çözülme evresini yaşamıştır. Bu değişimde etkili olan memuriyet kurumu, bağlantıları ya da sırf başarısı sayesinde bir bölgeyi veya bir ili en iyi yönetebilecek kişinin öne çıkmasını sağlamıştır. Böylece yetenek ve bilgi soydan devam eden bir çizgiyi bozmaya başlamıştır. Fransa'daki gelişimi bahsedildiği üzere olmakla birlikte Japonya'da aile bağları ve ilişkilerine benzer ilişki şekillerinin iş hayatında da yaşatılması amacıyla geleneksel yapı korunmaya çalışılmıştır. Lakin bunların da değişen ekonomik ve sosyal yapı neticesinde dönüştükleri görülmektedir (Sennett, 2017, s. 68-69).

Paternalizmin bu yapıların dönüşümü sonrasında almış olduğu belirleyici özellik, babadan oğula geçen miras yapısının tamamen yok olmasıdır. Bu özellik bir çeşit değişime uğrayarak koruyuculuğa doğru yol izlemiştir. Böylece daha önceki dönemlerde görünen mülkiyet, miras ve aile ilişkilerinin topluluk tarafından güvence altına alınan yapısı çözülmüş ve paternalizmin etkin olduğu bir toplumdaki bir baba kendi çocuğuna bir gelecek vademez hale gelmiştir. Bu sadece mali bir kuvvet bağlamında el alınamaz. Onun geleceği açısından da akıbetini belirleme gücü baba figürünün elinden alınmıştır. Ancak bu noktada koruyucu birtakım etkenlerin ortaya çıkması XIX. yüzyılda ıslahevi, darülaceze ve hapishanelerde yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tecrit ve uzaklaştırmadan çok topluma kazandırma ve ıslah etme düşüncesi paternalizmin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır (Sennett, 2017, s. 74).

Otorite yapısı da bu dönüşümler boyunca farklı görünümde elde etmiştir. Ayrım noktasında uzmanlık ve eylem kategorilerine ayrılan kavram, patriarşi uygulamasında kişi üzerinde en yüksek bir belirlenim imkânına sahipken bu bağ giderek gevşemiş ve paternalizmin de çözüldüğü bir aşamaya değin kişi üzerinde sadece yönetimlerin değil aile yapılarının da etkilerinin kalktığı bir sürece yönelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm yeni otorite alanları ve onların farklı yansımalarını meydana getirmiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrası yaşanan dönüşümde çözülen paternalizm ideolojik yapıların güçlenmesini ve toplumsal belirlenimin yerini ideolojik ve sistemsel belirlenimin almasına kapı aralamıştır. Aile ve sosyal çevre bağından özgürleşmiş olarak algılanan birey, daha üst ve şekillendirici bir yapı olarak devletin karşısında atomize olmuş birimler haline gelmiştir (Çetin, 2017, s. 103).

## 2. Meşruiyet Kavramı ve Gelişiminin Toplumsal Yansıması

Meşruiyet kavramının tanımlaması siyaset biliminin süregiden bir tartışması olması nedeniyle kavram, ortaya çıkışı, hangi amaca hizmet ettiği ve sosyal bilimler alanında ilgili olduğu branşlar açısından farklı şekillerde incelenmiştir. Kavram, sadece sosyal bilim dalları arasında değişen normatif içeriğinin incelenmesi açısından değil, fakat aynı zamanda günlük hayatta kullanılan pek çok tanımlama içerisinde kullanılması nedeniyle bir anlam karmaşıklığı ihtiva etmektedir.

Bu açıdan meşruiyet kavramının sosyoloji, hukuk ve siyaset bilimi/felsefesi alanlarında ele alınması inceleme alanımız açısından gerekli görülmektedir. Meşruiyet düşüncesinin en geniş kullanım alanını teşkil eden siyaset felsefesi temelinde tanımına bakıldığında, yönetim sisteminin haklı bir temele dayanması ve buna mukabil yönetimin, ele alınan topluluğun üyelerinin hemen hepsi tarafından kabul edilen amaç ve gerekçeleri kendisinde toplaması ve bunlara göre hareket etmesi, şeklinde genel olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2017, s. 298).

Meşruiyet kavramının genel tanımlamasına siyaset felsefesi açısından bakıldığında iktidarın meşruiyeti konusu ilk öne çıkan başlıklardandır. Toplumsal yapıda tarih, sosyoloji ve siyaset teorisi açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkan iktidar yapısının nasıl ortaya çıktığını tasvir edebilmek açısından iktidarın meşruiyeti boyutunu ele almak gerekmektedir. İktidar meşruiyeti, toplumsal yapıda uzlaşma ile belirlenen ilkelere yahut hukuki esaslara uygun bir şekilde iktidarın elde edilmesi ve uygulamaya konulması ile ortaya çıkmaktadır (Cevizci, 2017, s. 299). Burada iki önemli tanım ilkesi olduğu göze çarpacaktır. Bunlardan ilki, kendilerine uyulduğunda yönetme hakkı veren kurallar ya da usullerin varlığı, ikincisi ise yönetim biçimini haklılaştıran bir ilke olarak, yönetenler ve yönetilenler tarafından paylaşılan bir inancın üzerinde temellenmiş dayanakların bulunmasıdır (Scaff, 2016, s. 939).

Meşruiyete ilişkin bu iki nitelik, yani uyulması halinde yönetme hakkı verecek usul ve kuralların varlığı ile yönetme hakkı veren, yönetilenler ve yönetenlerin paylaştığı inanç, ideoloji, açık ya da örtülü bir şekilde paylaşılan rıza bağı gibi ortaklıklar, tanımlamada meşruiyet açısından kurallara bağlı bir usul ve ilkelere bağlı bir esas ayrımını ortaya çıkarmaktadır. Usul açısından doğan meşruluk, kural ve karar süreçlerini ön plana çıkarırken esas açısından yapılan vurgu meşruiyet doğrultusunda kullanılan otorite ya da iktidar kullanımlarının haklılaştırılması ve ortaya çıkacak sorumluluğun önemine dikkat çekmektedir. Usul bakımından ele alındığında hükümet ya da iktidarın yönetme hakkına sahip olması halinde meşru addedileceği söylenmektedir lakin bu hakkın neye dayandığına ve hakkın anlamına cevap verilmesi gerekmektedir (Scaff, 2016, s. 941).

Toplumsal yapıda iktidarın ortaya çıkmasını belirleyen usul ve kuralların, meşru iktidarın, toplumun yönetiminde uygulayacağı usul ve kurallara kaynaklık etmesi de toplumsal açıdan meşruiyet beklentisinin bir yansıması olacaktır. Bu yönüyle yöneten ve yönetilenin bütünlüklü bir değer paylaşımını sağlaması ve meşru yönetim olarak görülmesi mümkündür. Öte yandan bütün toplumlar ve tarihi pratikler açısından sadece toplumsal yapıların ve haklılaştırmanın yönetimlerin tasarruflarına yansıdığını ve ona yön verdiğini söylemek mümkün değildir.

Meşru bir iktidarı ortaya çıkaracak usul ve kurallar ya da uzlaşmış ilkeler, hukuki açıdan ele alındığında, onlar günlük hayatın bir çeşit kurallaştırılması olabileceği gibi aynı



zamanda içselleştirilmiş olanın yansıması olarak da görülebilirler. Bu noktada iki yaklaşımın da salt bir şekilde birbirinden ayrı olduğunu söylemek mümkün değildir. İçselleştirilmiş, kültürel hale gelmiş toplumsal bir yapının oluşturacağı normatif bir çıktı olabileceği gibi bunların günlük hayatta da yaşanması sonucu hukuku meydana getirebilmesi mümkündür.

Böyle kurallı bir bütünlük olması açısından toplumun, zorunlu davranış kuralları bağlamında hukukla yaşıt olduğu söylenebilir. Hukukun tarihi açıdan incelenmesinde meşruiyetin kavranması için önemli bir alan açtığı görülmektedir. Burada, kanunların ve yasama faaliyetinin çağdaş anlayışa göre ortaya çıktığı algısı yaygın olmasına rağmen, Antik Yunan öncesi toplumlarda kanun yapımı ve değiştirmesi düşüncesinden önce bir kanun anlayışı bulunması önemlidir. Bu ilk dönem kanun kavrayışı daha sonra detaylı bir şekilde Orta Çağ'da ortaya çıkmak üzere gözden kaybolmuştur. Aynı dönemler meşruiyet kavramının da belirmesi ve şekillenmesi açısından belirleyici olmuştur (Hayek, 1994, s.111-113).

Tarihi açıdan incelendiğinde bu ilk dönem kanunlara bakışın müşterek olarak ele alınışı kanunların ilahi kaynaklı oluşu şeklindedir. Bu konuya ilişkin Kadri (2021), şu tespitte bulunmuştur:

Şimdiye kadar bulunmuş bütün halindeki en eski kanunname, Babililer tarafından neredeyse dört bin yıl önce siyah bir koninin üzerine yazılmıştır; Güneş Tanrısı Şamaş'ı tahtında otururken gösterir ve Şamaş fermanlarını saygılı Kral Hammurabi'ye uzatmaktadır. (...) Girit Kralı Minos'un da Zeus'tan hukuki tavsiyeler almak için her dokuz yılda bir Olimpos Dağı'na tırmandığı rivayet edilmiştir. Kadim kültürler hüküm verme gücünün ve yasanın tamamen tanrıların elinde olduğundan aynı şekilde emindi (s. 21).

Aynı konuya temas eden Hayek, kanun koyucu konumunda olan liderlerin çürüdüğü düşünülen kanunu saflaştırma ve temizleme amacıyla kanuni düzenlemeye teşebbüs etmesinin düşünülebileceği fakat yeni kanun yapmanın düşünülemeyeceğini ifade etmiştir. Hayek aynı zamanda, Ur-Nammu ve Hammurabi'den Solon, Lykurgus ve Roma'nın Oniki Levha kanunlarının yazarlarına varıncaya dek hiçbir erken tarih dönem 'kanun-koyucu'nun yeni kanun getirmeyi amaçlamadığı sadece kanun olan ve daima kanun olan bilineni ifade etmeye çalışmış olduğuna işaret etmiştir. Bu noktada Hayek, akla gelen erken dönem yasama meclisleri ya da temsili organ tanımlamalarının, bugün bildiğimiz şekliyle işlemediği bunların sadece bir çeşit imtiyaz tanıma mercii olduklarına işaret etmiştir (Hayek, 1994, s. 123-137).

Hayek (1994, s. 168), hukukun bilinen bir amaç için yapılmadığı fakat kişilerin kendi amaçlarının takibinde izlenmesi sayesinde geliştiğine temas ederken günümüzdeki yasa koyma ve hukuk anlayışını değişimin dinamikleri açısından da ele almıştır. Burada yasa koyucu konumuna gelen kesim ya da liderin toplumsal değişimi göz önünde bulundurarak hareket etmesi, ondan destek alması ve bu toplumsal değişim doğrultusunda kişisel amaçların takibi doğrultusunda yasal düzenlemelerin de yapıldığı görülmektedir. Hayek'in işaret ettiği bilinen amaçlar doğrultusunda yasa yapılamayacağı bahsinde ise yasanın, ortaya atıldığı tarihten sonraki dönem ve zamanlar için bir bağlayıcılığı olamayacağı ve ortaya çıkacak herhangi bir değişimi, sorunu vs. ön görerek yapılamayacağı ancak kişisel amaçlar doğrultusunda gelişme alanı bulabileceği anlaşılmaktadır.

Meşruiyetin temininde işaret edildiği üzere toplumların iktidar yapısının belirmesinde hem gerekli usullerin, kuralların hem de paylaşılan inançların varlığının hukuki temelleri, ilksel kaynakları ele alınmıştır. Ancak buradan hareketle bir kişi ya da kesimin nasıl iktidarı elde edebildiği sosyolojik boyutlarıyla incelenmesi gereken bir mefhumdur. Bu bağlamda Max Weber'in meşruiyet incelemeleri en öncelikli kaynaklar arasındadır. Weber'in yaklaşımında meşruiyet, asırlardır uygulanan norm bütününden, bilinçli olarak yapılmış yasa gibi kurallardan ya da istisnai bir kişinin kahramanlık, kutsallık veya sihirli bir özelliğine bağlılık duygusuyla elde edilmektedir. Bu sınıflandırma şekli daha sonra ele alınacak olan Weber'in otorite çeşitleri olarak ele aldığı ideal tiplerin içeriklerini meydana getirecektir (Silbey, 2020, s. 612).

Weber'in meşruiyet yaklaşımına bakılarak ilk dönem hukuk yapılarının kahramanlık, kutsallık veya sihir gibi temellerden hareketle ortaya çıktığı kestirimi yapılabilirse de bu kutsallığın, sihrin ve kahramanlık kavrayışının toplumsal tabanı olmaksızın bir değer taşıyacağını ifade etmek tutarlı bir tasavvur olarak görünmemektedir. Bununla birlikte Weber'in görüşlerine karşı olan başka bir görüşe göre ise meşruiyet, düzenin geçerliliğine yönelik öznel inanca yönelme ihtimali olarak tanımlanmıştır (Scaff, 2016, s. 941).

Meşruiyetin sonuç olarak temelde toplumsal normlara uygunluk olduğu görülmektedir. Bununla birlikte meşruiyetin sadece yönetsel ve iktidarla ilgili bir başlık olmadığı, aynı zamanda toplumsal yaşamı düzenleyen üst bir yapıyla da bağlantılı olduğu tespiti yapılabilmektedir. Toplumun bir şeyi meşru ya da gayrimeşru olarak görmesi ise meşruiyet süreçleri ve bağları neticesinde toplumun tamamının ya da en azından bir bölümünün bakış açısıdır (Bülbül, 2020, s. 401).

Meşruiyetin bahsedildiği üzere aynı toplumda farklı kesimler tarafından farklı değerlendirilmesi mümkündür (Bülbül, 2020, s. 402). Fakat her haliyle meşruiyet, toplumun olduğu haliyle yahut olması istenildiği şekliyle bir açıklamasını temin etmektedir (Silbey, 2020, s. 612).

Toplumsal kurumlarda yerleşmiş egemenlik yapılarını nesnelci bir toplum bilim bakış açısıyla boyun eğenleri yönetenler olarak tanımlamak doğru bir bakış açısı değildir. Toplumsal dizgede yer alan bağlam ve uzamlarda belli ölçülerde sürekliliği olan güç, toplumsal etkileşim bağlamında yapanlar ve topluluklar arasında düzenlenmiş özerklik ve bağımlılık ilişkilerinin olmasını gerekli kılmaktadır (Giddens, 1999, s. 58). Giddens'in işaret ettiği bağımlılık ve özerklik ilişkileri toplumsal süreklilikte meşruiyet yapıları olarak ortaya çıkmıştır. Yöneten-yönetilen, iktidar-toplum ilişkilerini bu nedenle bir çeşit otoriteye itaat tarihini olarak düzlemsel bir içerik olarak okumak mümkün değildir.

Meşruiyet, bu toplumsal iç ilişkiyi ve normların genel biçimini ihtiva eder. Meşruiyet ortak bir amaca binaen toplumun kendini sorumlu addettiği değerleri ifade etmektedir. Bu açıdan normatif boyutu toplumsal yapıyı da kaynağı açısından ortaya çıkarmaktadır. İkinci boyutta ise bu norm ve değerler bütünü iktidar kaynaklarını mutlak bir biçimde belirlemektedir. Burada değişmez bir meşruiyet yapısından bahsetmek mümkün değildir. Aksine meşruiyet, bir kere kurulamaz, ilk ve son da olamaz. Durağan değildir, yeniden kurulması ve yapılması gereken bir sürekliliğe sahiptir (Çetin, 2017, s. 78).

Meşruyetin özelliklerini belirleyen kaynaklarına bakıldığında temel ayırım olarak bunların klasik meşruyet kaynakları ve modern meşruyet kaynakları olarak başlıca iki dala ayrıldıkları görülmektedir. Klasik sınıfa mensup olan başlıklarını din, mitoloji, gelenek, kahraman olarak sıralamak mümkündür. Modern meşruyet kaynakları ise toplum sözleşmesi, ideoloji ve bürokrasi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik meşruyet kaynaklarından ilk olarak din kaynağına bakıldığında en kapsamlı ve köklü meşruyet kaynağı ele alınmaktadır. Öyle ki kendisini din dışı ilan eden siyasal iktidar dahi dinin yapısal totalitesi ve ritüellerinin bir taşıyıcısı olmaktan kurtulamamıştır. Dinin bu gücü siyasal iktidarı kutsallaştırıcı bir güce sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu nispette insanların kurallı bir biçimde yönetilmeyi kabul etmelerinin o kuralları ortaya koyan aşkın bir kaynak/gücün rıza celp etmesinden dolayı meydana gelmektedir (Çetin, 2017, s. 81-83).

Büyük yıkım ve doğum süreçleri mevcut toplumsal ve iktidar yapılarında bahsi geçen dini/karizmatik meşruyet kaynaklarının değiştiği, tükendiği ya da talep edilmesine rağmen giderilemediği dönemler olarak tarihte belirmektedir. Bu neticede bahsi geçen meşruyet kaynakları modern meşruyet kaynaklarının içeriklerinde farklı bir görünüme bürünerek çağdaş sistemlerin ortaya çıkışına imkân sağlamışlardır.

Modern meşruyet yaklaşımının toplum sözleşmeleri içeriklerinde toplum, devlet ve birey alanlarını güvenlik, özgürlük ve eşitlik ilkelerinde yapılandığı görülmektedir. Devleti, toplum sözleşmesinde temele alan Hobbes, güvenlik merkezli bir meşruyet planlayarak otoriter ve totaliter bir kimlik resmetmiştir. Diğer taraftan eşitlik kavramını merkeze alarak bir meşruyet biçimlendirmeye çalışan Rousseau, genel iradenin ortaya çıkmasında eşit ve tek bir toplumsal karar mekanizması meydana getirir. Bu manada devlet ve toplum özdeşliği ortaya çıkmaktadır (Çetin, 2017, s. 91).

Fransız ihtilalinin esin kaynağı olan fikirleri ile Rousseau milli egemenlik teorisine kaynaklık eden düşünürlerin başında gelmektedir. Onun görüşleri neticesinde millet iradesi tek tek bireylerin iradesi olmaktan öte manevi bir kişiliğe sahip addedilmektedir. Bu doğrultuda egemenlik kraliyetten alınarak aynı şartlarına haiz olarak yani, üstün, mutlak ve sınırsız ölçüde millete devredilmiştir (Kapani, 2018, s. 82-83). Özgürlük anlayışının güvenlik ve eşitlik nosyonlarının önüne geçtiği Locke'ta ise doğal haklar ve özgürlükler tüm siyasal iktidar çeşitleri için meşruyet şartıdır (Çetin, 2017, s. 92).

Kendilerinden sonraki siyaset felsefesi içeriklerini ve devlete bakış açılarını etkileyen toplum sözleşmeleri ideolojilerin ortaya çıkmasına da kaynaklık etmiştir. Klasik meşruyet kaynaklarında görülen total toplumsal düzenleme yapısı ideolojiler aracılığıyla tekrar ön plana çıkmıştır. Örnek olarak Yunan kent devletinde kent yönetime katılımın hem bir statü hem de bir zorunluluk teşkil ettiği fenomeni, ideoloji bağlamında tekrar toplum karşısına çıkmaktadır.

Sanayi devrimi sonrası toplumsal değişim ve gelişmelerin toplumsal yapıları doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği, insanın varoluşsal bakımdan yeniden tanımlanarak kullandığı araçlarla özdeşleştiği bir dönemin siyasi ve ekonomik yapılarını ele veren ideolojiler, tür olarak insanın sürdürülebilir kullanımına imkân sağlayacak sosyal desteklerle bir çeşit devlet mekanizması inşa etmeye girişmiş formüllerdir. Bunlar komünizm, faşizm,

kapitalizm, korporatizm gibi farklı mezhep benzeri alt dallar olarak esasında içerikte topluma benzer vaatlerde bulunmuşlardır. Günümüzde ise salt bir doğrultuda ideolojilerin toplumsal meşruiyet algısı içerisinde yer bulamadığını ancak birbirlerine eklemlenerek hibrit yapılar meydana getirdikleri görünmektedir. Bu manada ideolojiler de toplumsal tarih, kültür ve tecrübelerin toplamında oluşan toplumsal görünümün bir parçası haline gelmiştir.

### 3. Karizmatik Liderliğin Görünümü Otorite ve Meşruiyet Kavramları ile İlişkisi

Yunan mitolojisinde neşe, zarafet, merhamet, bereket tanrıçası olarak nitelenen Kharis'in adından hareketle karizma kavramının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Daha sonra Aziz Paul'un iki mektubunda Kutsal Ruh'a yönelik tanımlama amacıyla kullanılan kelime Hristiyan terminolojisinde pekiştirilmiştir. İlahi bir hediye, lütuf olarak da nitelenen charismata kavramı, öğretme, akıl, nezaret, kahinlik gibi anlamlara yönelik bir genişleme göstermiştir. Güncel anlamda ise karizma kelimesi 20. yüzyıl ile farklı çevre ve topluluklarda hakimiyetin yasallaştırması üzerine incelemeler yapan Max Weber tarafından kullanılmıştır. Weber karizmatik lideri toplumsal dönüşüm ve permütasyonu sağlayan kişi olarak anmaktadır (Biçer, 2020, s. 117).

Weber karizma konusundaki incelemesi patriarkal yapılar ve bürokratik yapılaraya yönelik incelemesi üzerinde temellenmektedir. Bürokratik yapıların bir yansıması olarak patriarkal yapıları ele alan Weber, günlük rutinin bir parçası olması ve kalıcılığı hassalarında iki sistemin de benzer nitelikler taşıdığına dikkat çektikten sonra bu rutinin dışına çıkan nosyonu karizma kavramıyla ifade etmiştir. Bu kavramın tarihte ne kadar geriye gidilirse o kadar aşikâr hale geldiğine dikkat çekmektedir. Karizmatik lider ne resmi bir görevli ne de bildiğimiz manada bugün olduğu şekliyle meslek sahibi, uzman ya da para için çalışan birisi değildir. Saf bir karizma kavramını tasvir eden Weber, onu bürokratik egemenliğin tam tersi olmasıyla da nitelemektedir. Karşı anlamlar içerisinde herhangi bir atamaya imkân tanımaması, ekonomik olarak düzen ve süreklilik taşımaması ya da siyasi bir kurumsal kalıcılığa imkân tanımaması sayılabilir. Ekonomik ölçüde her ne kadar korsanlık benzeri faaliyetlerde bir takım karizmatik liderler görülebilir olsa da genelde karizma rasyonel ekonomik faaliyeti reddetmektedir. Ticaretle uğraşması düşünülemez bu nedenle ekonomik davranış boyutuyla patriarkal yapıdan da ayrılmaktadır. Son olarak karizma kendisini efendileri olarak gördüğü kişiler tarafından tanınmazsa karizmatik iddiası çöker ancak tanınırsa iddiasını kanıtlayabildiği sürece o kesimin efendisi haline gelir (Weber, 2002, s. 325-328).

Weber, seküler tanımlamasında geçmiş dönemin ilahi lütuf içeriğini açarak bu anlamı, kurallar, kanunlar, konumlar ya da gelenekler yerine herhangi bir kişinin şahsi kahramanlık, kutsallık ve örnek karakterine bağlı olma, aynı bireyin ortaya attığı ya da normlara uygun ve düzenden kaynak bulan otorite kavramını da içine alacak biçimde genişletmiştir. Weber'in karizmatik lideri açıkça norm dışıdır ve bu halinden fazla bir şekilde yenilikçidir. Karizmatik lider otoritesini hayatta kuvvetini ispat etmek suretiyle temin eder. Bu ispat, olağandışı olmak zorundadır (Güney, 2015, s. 425-428).

Karizmatiklik bağlamında ortaya atılan niteliklerin olağanüstü ya da uç gereklilikler şeklinde görülebilecek olsa da bütün bu özelliklerin aynı anda aynı kişi üzerinde bulunması yerine bunların durum ve imkanlara göre izlenebilmesi söz konusudur. Bahsedilen özellikler

genel olarak karizmatik liderlik özelliklerinin bir ortalamasını teşkil etmektedir. Değişen dünya şartları içerisinde karizmatik liderlerin görünüm ve ortaya çıktıkları alanlar değişiklik gösterebilmektedir. Weber'in işaret ettiği şekliyle karizmatik liderlerin bürokratik yapı ile çelişir durumu onun günlük hayatı bozacak şekilde fakat beklenmedik toplum dışı bir konumda olmasını gerekli kılmaktadır. Bu özelliği göz önüne alındığında karizmatik liderin olağanüstü niteliği, onun olağan durumlarda görünmesini güçleştirirken, kriz dönemlerinde ortaya çıkmasını daha makul kılmaktadır.

Kültürün karizmanın ortaya çıkması ve kalıcılığı hususunda önemli bir değişken olduğu bilinmektedir (Güney, 2015, s. 428). Karizmatik liderin kendine özgü birtakım nitelikleri olması kalıcılığı ve görünümü açısından farklılık oluşturabilmektedir. Bahsi geçen özellikleri karizmatik liderin bulunduğu toplumsal yapı ve koşulların etkisinden ayrı düşünülemez (Kara, 2019, s. 82).

Bu bağlamda farklı toplumlardaki değişen meşruiyet algısı ve beklentilerin sosyal hayatta meydana gelen krizlerde belirecek karizmatik liderlerin buldukları konumu, alanı da değiştirmesi beklenebilir. Antik Yunan döneminde karşı karşıya kalınacak kriz durumu ve modern kriz yapısı arasında fark vardır. Bu nedenle kriz dönemlerinde ya da köklü değişim dönemlerinde belirecek karizmatik liderlik yapılarının da farklı olması kaçınılmazdır.

Bu noktada Carl Schmitt'in *Siyasal İlahiyat* adlı eserinde istisna koşulu ve hukuk değerlendirmesi ve Platon'un *Devlet Adamı* adlı çalışmasındaki ketum bir kişiye benzetilen kanun ile toplumsal gerekliliklerin biçimlendirdiği değişim ihtiyacı konusu gündeme gelmektedir. Bunun nedeni karizmatik liderin tam da böyle bir nedenle ortaya çıkarak var olan kurumsal yapıyı topyekûn değiştirebilmesi ya da krizle başa çıkma konusunda vatandaş pasif izleyici konumuna indirgeyen devlet ve toplum yapısında bir alternatif meydana getirebilmesidir. Weber, toplumsal değişimin sonunda çözülmeyi getireceğine yönelik tespitiyle aslında bürokratik sistem için de bir eleştiri getirmiş olarak değerlendirilmektedir.

Durumların ve dönemlerin kendilerine göre karizmatik aktörler getireceği gerçeğine daha önce Hoffer'ın açıklamasıyla yani sahnenin hazırlanmadan rollerin dağıtılmadan liderin bunları tek başına yapmasını beklemenin imkansız istemek olacağından hareketle mevcut düzenin de bir şikâyet kaynağı olmasını beklemek gerekmektedir (Hoffer, 2020, s. 144). Lykurgos'un döndüğü Sparta'da insanlar mevcut kralın makamına layık olmadığı dahası Lykurgos'un kralın oğlu olması ve tahtın meşru aday olması olgusuyla karşı karşıyadırlar.

Roma İmparatorluğunda genç erkeklerin seçimle gelinen makamlara aday olmadan önce askerlik yapmaları ve süvari sınıfında görev almalarının da altında benzer bir gerekçe söz konusudur (Shafritz ve ark., 2017, s. 210). Günümüzde toplumsal hayatı etkileyen çeşitli krizler karizmatik liderler ortaya çıkarmak konusuna daha geniş bir alan temin etmektedir. Fakat bu noktada sadece kriz liderliğinin değil, aynı zamanda karakteristik olarak karizmatik liderliğin teşkil ettiği, değişim, öngörü, devamlılık, risk yönetimi ve kendine güven gibi yöneteceği durum ve kitleye dönük özelliklerin de olması gerekmektedir. Bu halde dün askeri idarenin devletin yönetimi ve meşruiyetle bağı ölçüsünde bugün işletmelerin CEO'larının etkinliklerini görmek mümkündür. Şirket çalışanlarını motive ederek onları alışlagelmiş usul ve çalışmanın ötesinde yönlendirebilmek bu yöneticilerin rol model olmalarına imkân tanımaktadır (Kara, 2019, s. 85).



Aile şirketlerinin profesyonel yöneticilere devri neticesinde uluslararası ölçekte işlemler yapan çok uluslu şirket ve holdinglerin ülkelerin ekonomileri ve toplumunun sosyo-ekonomik yapısının üzerinde dahası ülke politikaları ve yönetimi üzerindeki tesirleri bu kesimleri toplumsal meşruiyet kapsamında ele almayı gerekli kılmaktadır. Bu da ölçü alınan ülkenin ekonomik ve yönetim meşruiyeti kapsamındaki tarihi incelemesini gerekli kılacaktır. Eğer daha müdahaleci ve kamusal otoritenin ekonomi üzerindeki tesirine onay vermiş bir yapı ile karşı karşıya kalınıyorsa ya da gelişmeler böyle bir durumu ortaya çıkardıysa bu ortamdan çıkacak bir liderliğin de bundan etkilenmesi kaçınılmazdır.

Otorite Weber'in de işaret ettiği üzere devlet yapılarının en görünür ve saygı duyulan parçasını teşkil etmektedir. Diğer yandan otoritenin kişi ya da kitlelere isteklerine rağmen eylemde bulunma ya da bulunmamlarını temin etmek olmasıyla birlikte böyle bir sistemin maliyet ve süreklilik açısından sürdürülebilir olmadığı bilinmektedir. Bu durumda bir meşruiyet bağının temin edilmesi otoritenin de sürdürülebilirliği açısından hayatidir. Karizmatik liderin sınırları ve belirsiz eylem kapasitesi meşruiyet sınırıyla kesintiye uğrayabilmektedir.

Weber'de geçtiği şekliyle ciddiye alınmayan ya da kabul edilmeyen karizmatik liderlik varsayımı etkisini kaybedecektir (Weber, 2002, s. 327). Ciddiye alınma ve desteklenme, benimsenme durumu ise liderin karizmasının etkinliğini ve meşruiyetini etkileyecektir. Ciddiye alınma, benimsenme, kabullenme şartları, meşruiyet gerekçesini kabullenmektir. Böylece inancın paylaşımı anlamına gelmektedir. Bu inancın kabulüyle izleyici veya takipçilerin üzerinde karizmatik liderin tam bir hakimiyeti olduğu görülmektedir.

Meşruiyet ve otorite yapısındaki değişimler gözlemlendiğinde karizma yapısının toplumsal meşruiyetle aynı yönde hareket göstermesi, Hoffer'ın deyimiyle topluma gittiği yolda rehberlik eden bir liderlik imkânı tanımaktadır (Hoffer, 2020, s. 142). Sokrates Otuzlar Tiranlığı Döneminde Sparta elitlerine danışmanlık yapmakla birlikte (Kadri, 2021, s. 24) demokratik bir şekilde yeniden kurulan Atina'nın potansiyel istenmeyen kişisi haline gelmiştir. Fakat onun karizması Atina'ya yeni tanrılar getirmesi ve gençlerin ahlakını bozmasından dolayı değil, Atina'nın genel hoşnutsuzluk oluşturan belirsiz yönetim şekline yönelik karşı duruşundan gelmektedir. Bu karşı duruş aynı zamanda daha önce üstünlüğü kanıtlanmış bir yönetime yönelik içerikler barındırmakta olan Sparta'nın sistemi açıkça Sokrates tarafından övülmektedir.

Böylece kriz ve belirsizlik, istikrarsızlık ortamı Sokrates için diyalektiğini kullanabileceği bir alan meydana getirmiştir. Benzer bir durum Napoleon Bonapart için de geçerli olmuştur. Daha önce İtalya seferinde faydalılıklar gösteren topçu onbaşı, devrim döneminde meşru otoritenin ortadan kalkması ve istikrarsız bir toplum ve iktidar yapısı sonucu askeri tedbirler uygulanmasıyla, toplum nizamının terkip edilmesinin ve Fransa'nın sembolü haline gelmiştir. Rus tarihi otokratik idare geleneği nedeniyle karizmatik liderlik etkisinin Çarlık imajı üzerinde eksik olmadığı bir geçmişe sahiptir. İmparatorluğun genişleme ve bütünlüğünün sağlanması döneminde IV. Ivan dönemini anmak mümkünken, Büyük Petro da batılılaşma reformlarının yapıldığı dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Daha sonra batılılaşmayı daha ileri taşımak ve belki de cumhuriyet tarzı bir idare kurmak isteyen Dekabrist hareketi aynı desteği alamazken, Çar'ın temsil etmiş olduğu anlam ve meşruiyet onun faaliyetleri için Rusya'da köklü reformları yapabilmesini mümkün kılmıştır.



Dolayısıyla karizma tek başına toplumsal etki ve eylem oluşturabilmek açısından yeterli değildir. Bu etkinliğin ve eylemin meydana gelmesi için meşru ve ona bağlı olarak otorite kapasitelerinin de bulunması gerekmektedir. Bunların takipçiler üzerinde liderin şartsız kabul edilmesi, onun inancının benimsenmesi, özdeşleşme, göreve duygusal bağlılık, içten itaat gibi geri dönüşleri olabilir. Liderin karizmatikliğinin kendisinin ölümü ile yok olacağı hesaba katıldığında bu yakın çevre ve takipçilerin onun yolunu devam ettirmede etkili olacaktır (Weber, 2017, s. 89). Karizmatik liderin oluşturduğu yeni otorite ve meşruiyet yapısının da toplumsal yapıyı yeniden biçimlendirerek buna göre meşruiyet dönüşümlerine sahne olacağını ve süreç içerisinde yeni değişimler ve liderler ortaya çıkaracağını tarihsel gelişmeler içinde görmek mümkündür.

## SONUÇ

Karizmatik liderliğin tarihsel süreçte aldığı değişim günümüz toplumlarında vitrin görevi gören bir yansıma meydana getirmiştir. Liderler, toplumlarının meşruiyet ve otorite algılarının, yapılarının birer yansıması haline gelmiştir. Liderleri ortaya çıkaran süreçler onları politik mecrada birer karizmatik lider olma mücadelesine yerleştirmektedir. Dolayısıyla toplumsal kurum ve özelliklerin bir ölçüde liderde görülmesi beklenmektedir. Otorite ve meşruiyet yapılarının liderlik üzerine özellikle karizma üzerine tesir edebildiği en açık görünüm bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu değişimlerin yapısına bakıldığında toplumsal kurulum şablonlarının, temellerinin liderlik mefhumunu biçimlendirdiğini söylemek gerekmektedir. Bunun dışında liderliği salt bir bireysel yetenek olarak ele almak dönemsel meşruiyet yapılarının ortaya koyduğu talep ve görüşleri yok saymaya neden olacaktır. Meşruiyet yapılarının dönemseliği ele alındığıdaysa, bunun ulus devletlerin toplumları tarihi bir süreklilik içerisinde kurgulayarak bir ulus geçmişi inşa etmeye dönük tarihsel anlatımından çok farklı bir süreç olduğu görülmektedir.

Toplumlar daha büyük kitlelerin iç ilişkileri, dışsallık kavrayışları ve bunların geçirdiği dönüşümlerin bir sonucu olmalarına rağmen, ulus devlet kavrayışının belli bölgelerde yaşayan belli kökendeki insanlar düşüncesinde bugün kavranır biçimdedir. Kitlelerin bugünkü hale gelecek şekilde bir tarih anlatımı olması ve geçirdikleri dönüşümler ise tarihin olduğu kadar toplumların meşruiyet, otorite ve liderlik yapılarının incelenmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Bu şekilde toplumsal ortak paydaların, geçmişin ve toplumsal yapıyı etkileme potansiyeli olan etkenlerin ortaya çıkarabileceği sonuçları değerlendirmek daha mümkün hale gelmektedir.

### Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırma yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

### Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak yazılmıştır.

### Etik Kurul İzni

Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur. Etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin ıslak imzalı onay formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarında yer almaktadır.

## Çıkar Beyanı

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yaşanmamaktadır.

## KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2008). *İlkçağ felsefe tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berce, Y. M. (2003). *Modern Avrupa'da ayaklanmalar ve devrimler*. İmge Yayınları.
- Biçer, M. (2020). Karizmatik liderlik. T. Uysal, C. Aksoy ve F. Yılmaz (Ed.), *Liderlik tarzları* (2. Basım, s. 115-133) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Black, J. (2020). *İngiltere tarihi*. Doğu Batı Yayınları.
- Bülbül, K. (2020). *Siyaset bilimi sözlüğü*. Adres Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe sözlüğü*. Say Yayınları.
- Cicero. (2016). *Yasalar üzerine*. Türkiye İş Bankası kültür Yayınları.
- Çetin, H. (2017). *Siyaset bilimi*. Orion Kitabevi.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güney, S. (2015). *Liderlik*. Nobel Yayıncılık.
- Hayek, F. A. (1994). *Kanun, yasama faaliyeti ve özgürlük*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heather, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. İmge Kitabevi.
- Hoffer, E. (2020). *Kesin inançlılar*. Olvido Kitap.
- Kadri, S. (2021). *Dava*. Kolektif Kitap.
- Kapani, M. (2018). *Siyaset bilimine giriş*. BB101 Yayınları.
- Kara, E. (2019). Karizmatik liderlik. A. Gürer (Ed.), *21.yüzyılda liderlik yaklaşımları* (1.Basım, s. 73-93) içinde. Hiper Yayınları.
- Locke, J. (2018). *Yönetim üzerine ikinci inceleme*. Eksi Yayınları.
- Luther, M. (2021). *Doksan beş tez*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Philp, M. (2016). Otorite. A. Kuper ve J. Kuper (Ed.), *Sosyal bilimler ansiklopedisi* (1.Basım, s. 1016-1022) içinde. Adres Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet adamı*. Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2013). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. Say Yayınları.
- Scaff, A. L. (2016). Meşruiyet. A. Kuper ve J. Kuper (Ed.), *Sosyal bilimler ansiklopedisi* (1.Basım, s. 940-943) içinde. Adres Yayınları.
- Sennett, R. (2017). *Otorite*. Ayrıntı Yayınları.
- Shafritz, J. M., Russel, E. W. ve Borick, C. P. (2017). *Kamu yönetimini tanımak*. Nobel Yayıncılık.
- Silbey, S. (2020). Meşruiyet. B. Turner (Ed.), *Sosyoloji sözlüğü* (1.Basım, s. 612-613) içinde. Pinhan Yayınları.

Weber, M. (2017). *Bürokrasi ve otorite*. Adres Yayınları.

Weber, M. (2002). *Sosyoloji yazıları*. İletişim Yayınları.

## EXTENDED ABSTRACT

Societies have experienced significant changes and transformations throughout history. The nation-state system operating today is an important manifestation of this change. The democratic model that operates today, the constitutional order, and the change and development of national and international relations historically occur around fundamental values. In this study, legitimacy and authority structures, which will be considered as some of these basic values, and charismatic leadership, which is their material manifestation, are discussed.

In terms of its functioning, authority refers to a process and the parties. While the parties are the implementers and subjects of authority, the process refers to a period of time that begins with the behavior and attitudes of the parties and ends with the result they think they will encounter. With this basic feature, there are two authority structures. The first is epistemic authority, which depends on knowledge and competence, and the second is deontic authority, which depends on practical goals and rules of behavior.

When the structure of legitimacy is considered, it is explained as the social perception of a group or person as having the right to do something. In general usage, legitimacy is evaluated as conformity to social functioning and as a part of social statics. However, it is not possible to see the same qualification in every social structure and period. Every development that affects social life comes into contact with the structure of legitimacy and creates a social result. Major epidemics and crises affecting social structures, economic and administrative institutions are some of these factors. The social change brought about by crises can lead to a change in the social status of some groups, which can suddenly change the social statics that previously existed and were seen as legitimate. When these crises occur through wars and defeats, results such as completely changing the power structure and even the management system occur. This kind of change creates an integrity that combines the remnants of the old management structure, based on the newly emerging situation. It is known that societies are considered as nation-states, as masses that have continuity within certain borders. However, this shaping is essentially the purposeful breaking of the legitimacy and authority structures that existed in society during the mentioned historical process.

When the charismatic leader's connection with legitimacy and authority is mentioned, it is determined that the charismatic leader has a carrier role for these concepts. It is impossible for a charismatic leader not to have authority, and it is not possible to form a mass around him that he can lead for a purpose that is not seen as legitimate by anyone. For these reasons, the charismatic leader is expected to be an authority both epistemically and deontically, that is, to be able to influence both knowledge and behavior in a way that affects the rules and purposeful actions. From the perspective of charismatic leadership, it can be understood that the leader's epistemic authority requires a competence in the person that will lead to deontic authority.

When considered in terms of the concept of legitimacy, Weber points to the emergence of the charismatic leader in periods of change. However, by definition, it is not impossible for charisma to exist, for example, in a kingdom of Asian origin or in the position of a god-king in ancient times. For this reason, charisma can also be the result of attributing an institutional meaning and can be seen outside of periods of crisis and change. Modern social life also includes a sum of past periods. Therefore, the modern social structure also carries parts of old social institutions. As an example, the institution and concept of religion, which is considered as a legitimacy value, affects ancient societies as well as today's social structure in the context of legitimacy and authority.

As mentioned, considering that democratic, economic, national and international concepts are shaped around the concepts of legitimacy and authority, the importance of charismatic leadership, which is a manifestation of these concepts, increases. Today, the national importance of heads of state for their own countries, the borders and values they represent constitute their legitimacy and areas of authority. In this respect, the interconnection of the three concepts allows making inferences about the past, future and structures of societies.

In this context, it is seen that authority and legitimacy structures form political regimes through institutionalization. However, given that legitimacy structures are variable and that every society, regardless of its size, may experience changes in its perception of legitimacy, it can be said that the current institutionalization will also change. The scope of this change can be on the scale of a regime change in one country or the nation-state system that dominates the whole world. The new legitimacy structure will emerge from within the old structure or from the legitimacy structure that eliminates it.